

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ECONOMICE

Cu titlu de manuscris:
C.Z.U: 342.722 (043.2)

TROCIN EUGENIU

**ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE – GARANȚIE
PRELIMINARĂ DESFĂȘURĂRII UNUI PROCES ECHITABIL**

Rezumatul tezei de doctor în drept

Specialitatea: 552.01 - Drept constituțional

CHIȘINĂU, 2024

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii doctorale de Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova

Comisia de doctorat:

1. **Alexandru ARSENI**, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM – președinte;
2. **Andrei SMOCHINĂ**, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM – conducător științific;
3. **Ion GUCEAC**, academician, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM, membru al Comisiei de îndrumare, membru – referent;
4. **Ștefan BELECCIU**, doctor în drept, profesor universitar, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare” a MAI, membru – referent;
5. **Valeriu BAEȘU**, doctor în drept, conferențiar universitar, ULM – referent.

Susținerea va avea loc la „23” octombrie 2024, ora 14.00, în ședința Comisiei de doctorat din cadrul Școlii Doctorale de Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova, pe adresa, mun. Chișinău, Republica Moldova, strada M. Kogălniceanu 67, bloc 2, aula 119

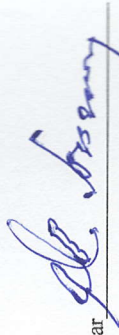
Teza de doctorat și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, la Biblioteca Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (www.anaec.md).

Rezumatul tezei a fost expediat la, ” septembrie 2024

Președinte Comisiei de doctorat

Arseni Alexandru,

doctor habilitat în drept, profesor universitar

Conducător științific,

Smochină Andrei,

doctor habilitat în drept, profesor universitar

Autor

Trocin Eugeniu

CUPRINS

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....	4
CONȚINUTUL TEZEI.....	8
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	17
BIBLIOGRAFIE	24
LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI DE DOCTORAT.....	26
ADNOTARE (în limba română)	27
ADNOTARE (în limba rusă)	28
ADNOTARE (în limba engleză)	29

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei de cercetare. Cercetarea dreptului de acces liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil reprezintă în zilele noastre o necesitate, deoarece potrivit Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”¹, aprobată de Parlamentul Republicii Moldova la 17 noiembrie 2022, justiția urmează să devină una restaurativă (de restabilire a drepturilor și a intereselor încălcate), de resocializare a persoanelor în conflict cu legea și doar apoi represivă (de sancționare a persoanelor vinovate).

Este de reținut faptul că, aspectele teoretice și de evoluție istorică ale accesului liber la justiție în Republica Moldova nu reprezintă un subiect nou de cercetare, dar el este departe de a fi epuizat, deoarece performanțele justiției se situează mult sub așteptările cetățenilor din Moldova, or, conform Raportului privind evaluarea reformei Hărții Judiciare (Iulie 2021)², se atestă o insuficiență a specialiștilor specializați (procurori, judecători, avocați) în cauzele cu implicarea copiilor, inclusiv în cauzele de violență asupra copiilor. Mai mult decât atât, persoanele cu dizabilități au un acces mai limitat la justiție, cauzat de capacitățile reduse ale prestatorilor publici de asistență juridică în acordarea unui ajutor specializat.

Opinăm că, accesul la instanțele de judecată a devenit un element esențial al dezvoltării drepturilor omului, democrației și statului de drept, întrucât asigurarea drepturilor omului reprezintă un deziderat indispensabil procesului de organizare a vieții politice și de stat, or, într-un stat de drept persoanelor trebuie să li se ofere încrederea că drepturile lor pot fi protejate, inclusiv prin opțiunea de a depune cereri în justiție.

Normele constituționale referitoare la accesul liber la justiție și interzicerea îngrădirii acestui drept, construiesc un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, întrucât prezumă ideea de egalitate, nu atât în plan formal, ceea ce prevede legea în sensul egalității în drepturi, dar în mod efectiv – egalitate în posibilități, inclusiv diverse opțiuni prin care sistemul de justiție ajută persoanele să soluționeze conflictele, asigurând justițiabilului accesul la asistență juridică garantată de către stat, dreptul la apărare, dreptul la examinarea litigiului într-un termen rezonabil de către o instanță independentă și imparțială, etc. Constituția Republicii Moldova (art.20) reprezintă blocul fondator al sistemului democratic în care orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă în cazul lezării drepturilor sale.

Întrucât liberul acces la justiție este un principiu constituțional, orice limitare a acestuia poate fi realizată doar în interiorul prevederilor legii fundamentale, considerent din care acestea nu trebuie să fie excesive și pot fi instituite pentru motive ce țin de buna desfășurare a justiției și

¹ Legea nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. În: Monitorul Oficial nr. 409-410 din 21.12.2022.

²Raport privind evaluarea reformei Hărții Judiciare (Iulie 2021). Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2022/05/Final-Report-JMA_Ro.pdf (vizitat la 17.12.2023)

disciplinarea justițiabililor, aspect care este detaliat analizat în cadrul prezentului studiu, cu referințe la practica CtEDO.

Acestea sunt chestiunile care aduc în planul cercetării noastre una din marile interogații ale epocii contemporane și anume, în ce măsură, astăzi legislațiile răspund aspirațiilor și nevoilor existențiale, mai exact, accesibilității la justiție. Iar o asemenea cercetare devine cu atât mai provocatoare în contextul în care asociem acest drept fundamental complex cu garantarea unui proces echitabil, așa cum bine știm, dă substanță tuturor așteptărilor omului în acest domeniu.

Scopul și obiectivele cercetării. Cercetarea se desfășoară în miezul concepțiilor științifice și a reglementărilor normative a accesului liber la justiție, drept fundamental cu valoare de principiu constituțional și are drept scop aprofundarea cercetării dreptului constituțional în vederea aducerii unei lumini clarificatoare privind accesul la justiție ca o garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil prin prisma garanțiilor generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

Sigur că asemenea provocări și consecințe ale reformelor de sistem – scot în relief provocările prezentului, însă dau expresie obiectivelor necesare atingerii scopului tezei de doctorat, *obiective* care constau în;

- examinarea cadrului doctrinar, legislativ și jurisprudențial privind accesul liber la justiție;
- cercetarea evoluției istorice și conceptuale a dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional;
- determinarea naturii juridice a accesului la justiție;
- detalizarea limitelor dreptului fundamental nominalizat;
- identificarea condițiilor de exercitare a accesului la justiție.

Ipoteza de cercetare are un caracter anticipativ și se axează pe relevarea dimensiunii științifico-practice pe care o ocupă, din perspective constituționale, accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, în cadrul asigurării drepturilor fundamentale conexe acestui proces implicit și determină rolul indispensabil al dreptului de acces liber la justiție.

În susținerea fezabilității acestui demers, ne-am propus să expunem mai întâi cercetările și studiile efectuate până în prezent cu privire la noțiunile, conceptele și teoriile indispensabile tematicii, inclusiv cadrul normativ și jurisprudențial al temei supuse cercetării.

Problema științifică soluționată constă în elucidarea conținutului asigurării dreptului de acces liber la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional și a gradului său de reglementare, ca drept de sinestătător, din perspectiva doctrinei, axată, în principiu, și pe valorile constituționale ale statelor Uniunii Europene, dar mai ales ca drept complex, astfel încât să răspundă cerințelor democrației și aspirațiilor umane din perspectiva

reglementărilor juridice internaționale și naționale, precum și a jurisprudenței europene și constituționale.

Metodologia de cercetare. Fără îndoială metodologia utilizată este revendicată de rigoarea construcției și de interpretările doctrinare și critice a dreptului de acces liber la justiție, iar metodele folosite în procesul de investigare și cercetare științifică sunt: metoda analizei istorice, dialectică, analizei sistemice, analizei comparative și sintezei.

Metoda istorică a fost utilizată pentru cercetarea genezei, evoluției și consacării dreptului de acces liber la justiție, fapt ce a permis identificarea diverselor modalități de asigurare a unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil.

Metoda dialectică, care presupune supunerea analizei a opiniilor contrare față de un fenomen sau proces, a permis identificarea naturii juridice a accesului la justiție și a conținutului său, fiind supuse examinării opinii doctrinare contradictorii și formulat propriul punct de vedere asupra problemei analizate.

Metodele logice (analiza sistemică, sinteza, inducția, deducția) au servit la interpretarea principalelor concepții doctrinare și a prevederilor legislației cu privire la limitele dreptului de acces la justiție, precum și a condițiilor necesare exercitării unui acces efectiv la justiție.

Metoda comparativă a permis expunerea asemănarilor și deosebirilor în tratarea acestei instituții în doctrina națională și în cea străină, inclusiv prin analiza jurisprudenței.

Metoda analizei sintetice, a contribuit la generalizarea cercetării înfăptuite, cu prezentarea concluziilor de ordin general și formularea unor propuneri de *lege ferenda* în scopul eficientizării accesului la justiție ca garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Deși noutatea științifică principală este dată de scopul și obiectivele lucrării, încercăm să supunem atenției și faptul că prezentul demers științific este printre puținele lucrări care s-au preocupat de respectul cuvenit OMULUI din perspectiva accesului liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil.

Pe de altă parte, reflecțiile directe, de detaliu, care aduc un suflu nou prezentei cercetării științifice se găsesc și în formulările teoretice ale autorului între care putem reține:

- abordarea dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional;

- formularea unor propuneri *de lege ferenda*, unele destul de inedite, pentru remedierea dificultăților actuale în vederea garantării și asigurării respectării drepturilor fundamentale ale omului, în general, și a dreptului de acces efectiv la justiție, în special.

Totodată, identificarea și analiza principalelor garanții generale și specifice ale unui acces efectiv la justiție a permis justificarea ipotezei tratării accesului la justiție ca o garanție preliminară a unui proces echitabil în vederea protecției drepturilor subiective ale persoanelor.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. În ceea ce privește relevanța cercetării, considerăm că rezultatele studiului vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor privind accesul la justiție ca drept - principiu fundamental, iar în funcție de finalitatea urmărită, rezultatele cercetării pot fi utilizate în soluționarea problemelor legate, în special, de sporirea gradului de efectivitate a accesului la justiție, care trebuie să fie unul concret și efectiv, nu teoretic și iluzoriu, fără anumite limite nerezonabile, or, în cazul când sunt aplicabile efectiv garanțiile sale generale și specifice se asigură justițiabililor un acces liber, egal și efectiv la un proces echitabil.

Conceptele și concluziile formulate pot fi utilizate în vederea desfășurării unor eventuale cercetări științifice referitoare la problemele cu referire la accesul la justiție, ori contribui la clarificarea corectitudinii prevederilor corespunzătoare din Constituție, în coroborare cu prevederile Codului de procedură penală sau Codului procesual civil. Valoarea aplicativă a lucrării constă în faptul că soluțiile expuse, concluziile științifice anunțate pot fi utilizate pentru perfecționarea legii fundamentale sau procesuale.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele investigațiilor efectuate au fost prezentate la conferințele științifice naționale și internaționale, inclusiv peste hotare, și reflectate în articolele științifice.

Publicații la tema tezei. Rezultatele cercetării își găsesc reflecția axiologică și juridică în 8 (opt) lucrări științifice, printre care 3 (trei) sunt articole publicate în reviste de specialitate, iar altele 5 (cinci) sunt publicate în culegerile forurilor științifice naționale/internaționale efectuate în calitate de autor și coautor.

Sumarul compartimentelor tezei. Lucrarea debutează cu o introducere și este structurată în 3 compartimente, împărțite la rândul lor în subcapitole, urmate de concluzii și recomandări, precum și de referințe bibliografice care include 376 de surse.

Cuvinte-cheie: justiție, stat de drept, acces la justiție, drept fundamental, principiu constituțional.

CONȚINUTUL TEZEI

În Compartimentul 1, denumit „*Reflecții privind accesului liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil*,” s-a realizat o analiză a opiniilor și rezultatelor cercetărilor în legătură cu tema investigată, așa cum le-am putut identifica în tratatele și revistele de specialitate, în diverse studii, lucrări monografii, articole online etc, și de asemenea am expus reglementările normative și jurisprudențiale în această direcție.

În paragraful 1.1. „*Analiza studiilor științifice privind accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil*” atenția este axată pe studiile semnate de către autorii autohtoni precum Guceac Ion, Popa Victor, Costachi Gheorghe, Arseni Alexandru, Smochină Andrei, Cârnaț Teodor, Negru Boris, Goriuc Silvia, Dolea Igori, Arama Elena, Zubco Valeriu, Zaharia Victor, etc.

Studiile examinate clarifică faptul că accesul liber la justiție este crucial pentru funcționarea justiției și a statului de drept. În acest sens, este relevantă opinia prof. Ion GUCEAC, potrivit căreia, un acces real și efectiv la justiție capătă un anumit sens doar în cazul în care instanța de judecată este capabilă să restabilească în drepturi persoana ale cărei drepturi și interese legitime au fost încălcate, în caz contrar, normele constituționale care consacră acest drept rămân literă moartă³.

Prof. Alexandru ARSENI, atribuie accesul liber la justiție la categoria principiilor fundamentale, potrivit cărora se realizează justiția, pe lângă: a) principiul legalității; b) independența judecătorului; c) neretroactivitatea legii; d) prezumția de nevinovăție; e) garantarea dreptului la apărare; f) justiția este unică și egală pentru toți; g) folosirea limbii oficiale și dreptul la interpret; h) caracterul public al dezbaterilor judiciare; i) folosirea căilor de atac.⁴

Subsecvent, prof. Gheorghe COSTACHI și prof. Ion GUCEAC, subliniază necesitatea ca sentințele judecătorești să fie legale, motivate și să respecte principiile contradictorialității și egalității în fața legii pentru a asigura un proces echitabil, or, legalitatea reprezintă un element indispensabil al statului de drept, iar conformarea tuturor acțiunilor și activităților legii constituie o cerință fundamentală a statului de drept⁵.

Un suport științific valoros l-au constituit lucrările semnate de către Drăganu Tudor, Muraru Ioan, Deleanu Ion, Tănăsescu Elena Simina, Deaconu Ștefan, etc. Astfel, în opinia prof. român Tudor DRĂGANU, accesul liber la justiție este un drept fundamental, esențial pentru

³ GUCEAC I. *Liberul acces la justiție în legislația națională și prevederile Convenției Europene pentru apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale*. În revista: *Academos*, nr.2 (21) din 2011, p.43

⁴ ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept*. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 11, 2013, p. 19

⁵ COSTACHI Gh., GUCEAC I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. Chișinău: ÎS FEP, „Tipografia Centrală”, 2003, p. 25.

funcționarea unui sistem judiciar democratic, definind accesul la justiție ca capacitatea nestânjenită a persoanelor de a introduce o acțiune în justiție, chiar dacă aceasta nu este întotdeauna bine fundamentată în fapt sau în drept⁶.

Profesorii MURARU Ioan și TĂNĂSESCU Elena Simina examinează accesul liber la justiție ca principiu constituțional aplicabil drepturilor și libertăților fundamentale, care se aplică indiferent de calitatea persoanei protejate, și care permite accesul la justiție pentru apărarea oricărui drept sau a oricărei libertăți și a oricărui interes legitim, fără deosebire dacă acestea rezultă din Constituție sau din legi⁷.

În opinia prof. Ion DELEANU, liberul acces la justiție, nu doar garantează restabilirea legalității atunci când aceasta a fost încălcată, dar constituie și un principiu esențial pentru organizarea judecătorească⁸.

Prof. Corneliu BÎRSAN tratează accesului liber la justiție ca o creație a practicii Curții Europene a Drepturilor Omului și care se subsumează dreptului la un proces echitabil⁹.

Aspectele cercetate, au permis să formulăm demersul că accesul la justiție presupune existența unor competențe clare, a unor proceduri și termeni de adresare, precum și posibilitatea persoanei de a face cunoștință cu aceste informații într-o limbă pe care o înțelege, întrucât accesul la justiție este un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional.

Paragraful 1.2 al capitolului „*Consacrarea normativă a dreptului de acces liber la justiție*” reprezintă o expunere a reglementărilor normative și jurisprudențiale în această direcție, fiind abordată evoluția justiției și accesul la justiție de-a lungul istoriei, subliniind importanța drepturilor fundamentale într-o democrație.

Prin analiza reglementărilor istorice și contemporane privind dreptul de acces liber la justiție, de la primele încercări de constituționalizare în proiectul lui Mihail Kogălniceanu din 1848, până la evoluțiile constituționale ulterioare, inclusiv în perioada regimurilor totalitare, s-a identificat o continuă dezvoltare a accesului liber la justiție ca drept fundamental cu valoare de principiu constituțional.

Luând în considerare scopul lucrării, am identificat obiectivele cercetării, obiective care, așa cum am arătat, privesc accesul la justiție ca o garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil prin prisma garanțiilor generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

⁶ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București: LUMINA LEX, 2003. p. 7

⁷ MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Drept constituțional și instituții politice*. București: CH Beck, 2008. p. 163

⁸ DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român*. Arad: Servo-Sat, 2003, p. 61

⁹ BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. București: All Beck, 2005, p.456-457

Subsecvent, a fost stabilit gradul de investigație a temei tezei de doctorat și formulată problema științifică de importanță majoră.

În Compartimentul 2, intitulat, „*Accesul liber la justiție – drept fundamental cu valoarea de principiu constituțional*” trecem de la partea descriptivă a compartimentului 1 către partea analitică a cercetării. Această etapă ne dezvăluie, mai întâi, evoluția concepțiilor cu referire la accesul la justiție ca drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, natura și caracterele juridice ale dreptului – principiu de acces liber la justiție, precum și analiza limitelor accesului la justiție.

În cadrul compartimentului s-a reținut că, accesul la justiție garantează că litigiul urmează a fi judecat de către o instanță care este prevăzută de lege, ci nu de către instanța pe care și-o dorește cel ce introduce o acțiune în justiție, or, instanțele sunt constituite într-un sistem, iar fiecărei verigi i se stabilește o anumită competență, fie materială sau teritorială¹⁰.

Or, justiția într-o societate democratică, reprezintă o așezare piramidală, ierarhică, ordonare care are o relevanță juridică deosebită pentru cel puțin două instituții procedurale, competența și căile de atac, iar regula dublului grad de jurisdicție asigură o garanție pentru ca o eventuală eroare să fie îndreptată, dar și, un temei pentru partea nemulțumită de a solicita și de a obține, dacă se justifică o atare soluție, prin desființarea hotărârii date în fond.

Însăși activitatea instanței judecătorești de soluționare a litigiilor juridice reprezintă „*jurisprudență*”, iar aspectul referitor la obiect și spațiu al acestei activități - „*jurisdicție*”¹¹.

Prin urmare, dreptul de acces la justiție ghidează persoana fizică sau juridică, parte a unui diferend, să determine ori să declanșeze soluționarea acestuia de către *puterea judecătorească*.

Orientările științifice prezentate în cadrul paragraful 2.1 „*Semnificația științifico-juridică a dreptului de acces liber la justiție*” au facilitat deducerea precum că, în materie civilă, dreptul de acces la justiție aparține unei părți, persoană fizică sau juridică, care se consideră lezată într-un drept sau interes legitim, în timp ce în materie penală prevalează dreptul persoanei care urmează a fi supusă unui judecător sau unei instanțe, în vederea adoptării unei decizii. Însă, pentru ca dreptul de acces la o instanță să fie respectat trebuie ca instanța în fața căreia este adus un litigiu, fie în materie civilă, fie în materie penală, să se bucure de jurisdicție deplină, să fie competentă să analizeze atât aspectele de fapt cât și de drept.

Conceptualizarea examinată a permis să conchidem că, justiția presupune egalitatea rațională a persoanelor libere, limitate în acțiunile lor doar de drepturi și libertățile celorlalți, sau egalitatea tuturor persoanelor fără nici un privilegiu, adică o egalitate, care se obține decât printr-un progres cât mai accentuat și un studiu cât mai amănunțit al situațiilor de fapt în limitele

¹⁰ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București : Lumina Lex, 2003, p.11

¹¹ ARSENI A., IVANOV V., SUHOLITCO L. *Drept constituțional comparat*. Chișinău: CE USM, 2003, p.186

drepturilor subiective și a obligațiilor corelative, iar prin garantarea dreptului de acces liber la justiție, se asigură persoanei interesate opțiunea de a introduce o acțiune în justiție și de a beneficia de dreptul ca cauza să fie examinată de către o instanță competentă, fără careva obstacole abuzive de natură juridică sau practică.

Paragraful 2.2 „*Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție*” conține o analiză a diverselor concepții cu privire la natura juridică a dreptului supus cercetării, concluzionând în final că accesul la justiție este un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional comun întregului edificiu al drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale, garantat tuturor, și egal pentru toate persoanele, indiferent de criteriul apartenenței la un stat sau de drepturile, libertățile sau interesele legitime pe care le protejează, iar prin modalitatea în care este reglementat, acesta urmărește protecția unor interese legitime, și predispus unor limitări pe care legea le impune, fiind interzise numai acele îngrădiri care ar aduc atingere substanței acestuia.

Accesul liber la justiție care drept fundamental crucial într-o societate democratică, implică:

1. Limitări rezonabile - reglementate de stat în funcție de nevoile și resursele comunității și ale indivizilor.

2. Respectarea principiului non bis in idem, care interzice urmărirea penală repetată pentru aceeași faptă și protejează persoanele de judecarea repetată sau urmărirea penală repetată după măsurile de încetare a urmăririi.

3. Compatibilitate cu procedurile administrative, atâta timp cât deciziile administrative sunt supuse controlului instanțelor competente.

4. Garanții în procesul civil, întrucât acoperă atât faza de judecată, cât și cea de executare silită în procesele civile.

5. Compatibilitatea cu reglementarea procedurilor speciale, cu condiția ca acestea să fie accesibile și eficiente pentru toți cei interesați.

Atât complexitatea, cât și importanța dreptului de acces liber la justiție într-un sistem juridic echitabil rezidă în faptul că nu se limitează doar la capacitatea de a iniția proceduri legale, ci implică și existența unor mecanisme adecvate care să asigure accesul real și efectiv al tuturor cetățenilor. Acest lucru presupune, printre altele, transparență în proceduri, protecția împotriva abuzurilor și garantarea unui proces echitabil. În plus, complexitatea acestui drept este amplificată de necesitatea de a adapta legislația și practicile judiciare la nevoile diverse ale populației, inclusiv la cele ale grupurilor vulnerabile.

În concluzie, trăsăturile enunțate subliniază că dreptul de acces liber la justiție este esențial nu doar pentru funcționarea eficientă a sistemului juridic, ci și pentru menținerea echității și justiției într-o societate democratică. Acest drept trebuie să fie constant protejat și promovat pentru a asigura că toți cetățenii beneficiază de o justiție accesibilă și corectă.

Paragraful 2.3 „*Condițiile de exercitare a dreptului de acces liber, egal și efectiv la justiție*” este axat mai mult pe identificarea caracterelor acestui drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, or, pentru a fi real și efectiv, actul de justiție trebuie să fie bazat pe rigorile legii și pe aplicarea lor corectă, precum și imparțial, adică să nu fie părtinitor pentru niciuna dintre părți, deoarece legea este una pentru toți, fără niciun fel de discriminare, judecătorul fiind singurul în măsură să aplice această lege¹².

Datorită consacrării sale constituționale ca principiu general pentru drepturile și libertățile fundamentale, liberul acces la justiție reprezintă un principiu eminent sistemului de garanții al drepturilor și libertăților, alături de principiul universalității, neretroactivității legii, egalității în drepturi a cetățenilor, protecției cetățenilor în străinătate, protecției străinilor și apatrizilor pe teritoriul unui stat¹³.

Prin urmare, accesul la justiție trebuie să fie egal pentru toate persoanele, indiferent de criteriul apartenenței la un stat sau de drepturile, libertățile și interesele legitime pe care le protejează, întrucât oferă posibilitatea unei protecții juridice mai mari decât celelalte drepturi fundamentale cărora le servește de sprijin¹⁴. Astfel, egala vocație a oricărei persoane de a fi judecată constituie o aplicare specifică a principiului constituțional al egalității în domeniul justiției, care din această perspectivă, reprezintă premiza fundamentală a oricărui act de justiție¹⁵, or, accesul la justiție nu trebuie să fie doar general, dar și egal, statul având obligația de a nu exclude pe nimeni de la posibilitatea de acces la o instanță de judecată independentă și imparțială care ar judeca cauza în mod echitabil, indiferent dacă cauza vizează libertatea sau proprietatea¹⁶.

Prin urmare, indiferent de scopul nobil urmărit prin consfințirea acestui drept, accesul liber la justiție nu reprezintă un drept absolut, fiind susceptibil unor limitări, care însă nu pot restricționa în nici un fel exercitarea dreptului de acces la justiție sau a dreptului la un recurs efectiv, deoarece ele trebuie să servească unui scop legitim și să existe o relație de proporționalitate rezonabilă între mijloacele folosite și scopul urmărit.

Consacrarea de către legiuitor a unor reguli speciale de procedură și modalități de exercitare a drepturilor procedurale, cu asigurarea posibilității de a ajunge în fața instanțelor judecătorești în condiții de egalitate, considerăm că nu afectează caracterul efectiv al dreptului de acces liber la justiție, însă, condiționează statelor obligația de a asigura un cadru legal adecvat pentru ca orice persoană să își poată satisface în mod real interesele în fața instanței, în măsura în care acestea sunt reale, licite, și în corespundere cu principiul securității raporturilor juridice.

¹² DEACONU Șt. *Drept constituțional*. București: CH Beck, 2011, p. 226

¹³ IANCU Gh. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 2002, p. 138

¹⁴ TĂNĂȘESCU S.E. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: 1999. p. 234

¹⁵ TĂNĂȘESCU E.S. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: ALL BECK, 1999, p. 233

¹⁶ *Assessing the Effectiveness of National Human Rights Institutions*. Swizeland: I.C.H.R.P., 2005, p. 16

Astfel, prin promovarea unui proces echitabil, se consolidează încrederea publicului în justiție și se asigură că drepturile fundamentale ale individului sunt protejate și respectate.

În Compartimentul 3, denumit „*Garanțiile de asigurare a unui acces efectiv la justiție*”, am continuat cercetarea ca o expresie dictată de arhitectura logică a considerentelor doctrinare, jurisprudențiale și legislative – axată pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, a tezei precum că accesului liber la justiție este o garanție preliminară a unui proces echitabil, în condițiile în care îi sunt asigurare garanțiile generale și specifice pentru a-i conferi un grad mai sporit de efectivitate, precum sunt: dreptul la apărare, egalitatea armelor, procesul contradictoriu, publicitatea procedurii în fața instanței și a hotărârilor pronunțate de către aceasta sau soluționarea cauzei într-un termen rezonabil.

Practic cercetarea materializată în cuprinsul acestui compartiment vine să aprofundeze și să elucideze garanțiile unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil.

În paragraful 3.1 „*Garanțiile generale a unui acces efectiv la justiție*” s-a punctat că pentru asigurarea protecției efective a drepturilor omului este necesar de a stabili garanții de natură să consolideze mecanismele de protecție a acestor drepturi, inclusiv de asigurare efectivă și eficace a accesului la justiție¹⁷, or, garanțiile drepturilor omului reprezintă totalitatea factorilor obiectivi și subiectivi care contribuie la realizarea deplină și protecția multilaterală a drepturilor și libertăților cetățenilor¹⁸, formând sistemul condițiilor, mijloacelor și modalităților ce asigură posibilități juridice egale pentru stabilirea, obținerea și realizarea drepturilor și libertăților proprii¹⁹.

Dreptul la instanță mai trebuie să întrunească posibilitatea de a depune o cerere de chemare în judecată și de a o vedea soluționată printr-o hotărâre judecătorească, caracterul definitiv al hotărârilor judecătorești și executarea promptă a hotărârilor definitive²⁰.

Aspectele investigate mai denotă că dreptul fundamental al persoanei de a se adresa justiției implică obligația instanței de a se pronunța asupra cererii prezentate, întrucât este esențial ca persoana interesată să aibă posibilitatea de a-și vedea satisfăcute interesele legitime²¹.

Au fost identificate următoarele categorii de garanții ale dreptului de acces liber la justiție:

¹⁷ Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.16 din 28 mai 1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 56-59/24 din 25.06.1998

¹⁸ *Россия в поисках стратегии: общество и власть*. Под ред. Г.В. ОСИПОВА, В.К. ЛЕВАШОВА, В.В. СУХОДЕЕВА. Москва: Зерцало, 2000. с. 34.

¹⁹ *Теория государства и права*. Под ред. проф. В.М. КОРЕЛЬСКОГО и проф. В.Д. ПЕРЕВАЛОВА. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1998. с. 504

²⁰ VITKAUSKAS D., DIKOV Gr. *Protecția dreptului la un proces echitabil conform Convenției Europene a drepturilor omului: Manual pentru practicieni în domeniul dreptului*. Ed. a 2-a. Strasbourg: Consiliul European, 2019, p. 31

²¹ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007, p. 288;

1. *generale*, care la rândul lor se divizează în garanții generale explicite (publicitatea activității judiciare, operativitatea activității judiciare) și garanții generale implicite (egalitatea armelor, contradictorialitatea, motivarea hotărârilor);

2. *specifice*, din categoria căreia fac parte garanțiile explicite specifice (prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat cu privire la natura acuzației, acordarea timpului și facilităților necesare pregătirii apărării, dreptul învinutului sau inculpatului de a interoga martorii din proces, dreptul la apărare, dreptul la asistența gratuită a unui interpret) și garanții implicite specifice (dreptul învinutului sau inculpatului de a nu se autoincrimina)²².

Urmare a examinării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, a fost posibil de identificat următoarele aspecte. Pentru asigurarea dreptului de acces liber la justiție, este esențial să se promoveze o transparență reală a procedurilor judiciare. Aceasta trebuie să permită aplicarea efectivă a principiilor fundamentale, exceptând situațiile în care deschiderea ședinței ar putea afecta interese de stat, moralei, demnității sau vieții private a persoanelor, precum și pentru a menține ordinea și solemnitatea în sala de judecată. Publicarea hotărârilor are un rol important, întrucât judecătorul trebuie să prevină erorile și să asigure corectitudinea aplicării legii, bazându-se pe stabilirea faptelor.

Ordonarea probelor din oficiu este esențială pentru aflarea adevărului, iar instanța are responsabilitatea de a se asigura că probele sunt legale și relevante, și de a le prezenta părților pentru discuție. Instanța poate solicita administrarea probelor în orice moment al procedurii, fără a fi restricționată de termenele stabilite pentru prezentarea probelor de către părți.

Generalizând aspectele examinate în acest compartiment, putem sublinia următoarele raționamente:

- principiul contradictorialității constituie un ansamblu de drepturi și obligații pentru instanță și părți, destinat să asigure echilibrul necesar dialogului judiciar pentru o judecată corectă;
- părțile implicate într-un proces trebuie să-și comunice reciproc pretențiile, apărările și probele prin cereri scrise adresate instanței de judecată;
- pe parcursul procesului, toate părțile trebuie să fie ascultate în mod egal, inclusiv asupra aspectelor de fapt și de drept discutate de instanță, pentru a se asigura aflarea adevărului, inclusiv prin administrarea probelor într-o ședință publică²³;

²² DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009, p.35

²³ TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv*. Comunicare științifică în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale”. In onorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2023, p. 178

– egalitatea procedurală a părților nuanțează principiul general al egalității între cetățeni. Fără acces echitabil la mijloacele de apărare, la actele și probele dosarului, fără posibilitatea fiecărei părți de a-și expune argumentele și de a participa la o procedură contradictorie, aflarea adevărului poate fi compromisă, iar erorile judiciare pot apărea, afectând dreptul la acces liber la justiție;

– respectarea termenului rezonabil este crucială pentru credibilitatea și eficiența accesului la justiție. Statele trebuie să acorde o atenție deosebită accelerării procedurilor, evitând în același timp excesele în sens opus, deoarece o procedură prea rapidă sau prea lungă poate afecta echilibrul necesar, iar termenul rezonabil trebuie evaluat în funcție de complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului și al autorităților²⁴.

În paragraful 3.2 „*Garanțiile specifice ale unui acces efectiv la justiție*” s-a acordat o atenție deosebită dreptului la apărare, întrucât, persoana care beneficiază de dreptul de acces la justiție nu dispune doar de dreptul de a sesiza instanța, ci de dreptul de a obține, după parcurgerea tuturor etapelor procesului, o soluție juridică pentru acuzațiile formulate în fața instanței.

Prin garantarea imparțialității deciziilor, evaluarea corectă a faptelor și aplicarea justă a dreptului, sistemul judiciar își îndeplinește rolul de a oferi o justiție echitabilă și de a menține încrederea publicului în legalitate și echitate, însă, pentru asigurarea unui acces efectiv la justiție și prevenirea erorilor judiciare se impun următoarele măsuri:

1. Asigurarea accesului la justiție: statele sunt obligate să garanteze efectivitatea și accesibilitatea dreptului de a se adresa instanței, astfel încât orice persoană să își poată proteja interesele legitime în fața unui judecător. Aceasta implică examinarea completă a cazului, fără întârzieri nejustificate sau restricții care ar împiedica accesul la justiție.

2. Reglementarea limitărilor accesului la justiție: deși accesul la justiție trebuie să fie garantat, aceasta nu implică neapărat dreptul de a apela la toate gradele de jurisdicție și toate căile extraordinare de atac, care sunt excepții destinate să asigure stabilitatea și securitatea raporturilor juridice.

3. Respectarea principiul contradictorialității: prin care se asigură că părțile într-un proces au dreptul să fie informate despre toate probele și observațiile prezentate instanței, să le conteste și să își susțină reciproc pretențiile și apărările, pentru a se asigura aflarea adevărului.

²⁴ TROCIN E. *Aspecte teoretico-practice cu privire la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil prin prisma jurisprudenței CEDO*. În: Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2018. Chișinău: AAP, 2019, p.266

4. Respectarea principiul publicității: este crucială pentru corectitudinea și imparțialitatea justiției, întrucât părțile nu pot fi împiedicate să participe la ședințele de judecată, iar terții pot fi excluși doar în cazuri strict reglementate, pentru a proteja confidențialitatea în anumite condiții.

5. Respectarea termenului rezonabil: garantarea unui termen rezonabil pentru soluționarea cauzelor, atât în procesele civile cât și în cele penale, este esențială pentru asigurarea unei justiții eficiente și credibile. Termenul rezonabil trebuie evaluat în contextul fiecărui caz, având în vedere durata procedurii, complexitatea cazului, comportamentul părților și al autorităților, și alte circumstanțe relevante.

6. Garantarea independenței și imparțialității: care sunt garanții fundamentale ale accesului efectiv la justiție, or, independența se referă la starea de spirit a judecătorilor, susținută de un statut adecvat pentru a asigura o judecată corectă, iar imparțialitatea se referă la atitudinea echitabilă a instanței față de toate aspectele și părțile unui caz, precum și la modul de conducere a procesului.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele obținute ale prezentei teze de doctorat s-au reflectat în următoarele: a fost examinat cadrul doctrinar, legislativ și jurisprudențial privind accesul liber la justiție (capitolul 1); a fost cercetată evoluția istorică și conceptuală a dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional (320, p. 112-124, 340, p. 251- 256, capitolul 1, 2); s-a determinat natura juridică a accesului la justiție (322, p.17-34, capitolul 2); s-au detalizat limitele dreptului fundamental nominalizat (340, p. 252-254, capitolul 2); s-au identificat condițiile de exercitare a accesului la justiție (340, p. 254-255, capitolul 2), au fost elucidate principalele garanții generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție (321, p. 41-54; 337, p. 262-267; 338, p. 170-178; capitolul 3).

Cercetările efectuate au confirmat relevanța și importanța tematicii abordate, iar analizele realizate au permis *soluționarea problemei științifice* care rezidă în elucidarea conținutului asigurării dreptului de acces liber la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional și a gradului său de reglementare, ca drept de sinestătător, din perspectiva doctrinei, axată, în principiu, și pe valorile constituționale ale statelor Uniunii Europene, dar mai ales ca drept complex, astfel încât să răspundă cerințelor democrației și aspirațiilor umane din perspectiva reglementărilor juridice internaționale și naționale, precum și a jurisprudenței europene și constituționale.

Îndeplinirea completă a scopului și obiectivelor stabilite, au permis formularea următoarelor considerații științifice:

1. Accesul la justiție, reprezintă un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, asigurat fiecărei persoane indiferent de cetățenie, rasă, naționalitate, sex, etc., menit să satisfacă efectiv accesul la instanțele judecătorești competente. Totodată, dreptul de acces la justiție este un drept-garanție de sorginte constituțională îndreptat împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime, întrucât garantează oricărei persoane interesate opțiunea de a introduce o acțiune în justiție și de a beneficia de dreptul ca cauza sa să fie examinată de către o instanță competentă, fără careva obstacole abuzive de natură juridică sau practică (a se vedea subcapitolele 2.1 și 2.2).

2. Din considerentul că este criticabilă opțiunea constituentului de a utiliza noțiunea de acces „*liber*” la justiție, deoarece acesta poate și trebuie să fie limitat, considerăm că noțiunea de „*acces liber la justiție*”, atât în doctrina juridică, cât și în normele legale ar fi oportun să fie înlocuită cu sintagma „*acces liber, egal, și efectiv la justiție*”, fiind astfel incluse în noțiune și caracterele juridice de exercitare a acestui drept-principiu (a se vedea subcapitolul 2.3).

3. Limitele dreptului de acces la justiție trebuie să urmărească un scop legitim, să nu afecteze substanța însăși a dreptului și să asigure un raport rezonabil de proporționalitate între

scopul urmărit și mijloacele alese, precum ar fi: condițiile de formă în care poate fi sesizată o instanță de judecată, condiții privind termenele de prescripție ori de decădere pentru sesizarea unei instanțe, condiții privind plata ori consemnarea unor sume de bani, existența unor imunități conferite anumitor categorii de persoane acceptate în dreptul internațional și în dreptul intern (a se vedea subcapitolele 2.2 și 2.3).

4. Un acces efectiv la justiție, domină democrația constituțională și reprezintă un principiu eminent sistemului de garanții al drepturilor și libertăților, instituit să protejeze nu numai pe reclamant, dar și pe ceilalți participanți la proces, în sensul că aceștia beneficiază la fel ca și reclamantul de dreptul ca cererile lor să fie admise și dezbătute în fond, pentru a se stabili dacă ele sunt sau nu întemeiate. Pentru a fi efectiv, dreptul de acces la justiție nu trebuie să întâlnească niciun obstacol care să împiedice pe beneficiarul său să îl exercite, iar prin instituirea unor condiții suplimentare prin lege, ceea ce atribuie dreptului un caracter non-absolut, nu se afectează valoarea sa juridică, pe motiv că respectivele restrângeri sunt valabile și constituționale în măsura în care nu ating existența dreptului sau libertății însăși, având un scop legitim și un raport de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul vizat (a se vedea subcapitolele 2.1 și 2.3).

5. Accesibilitatea justiției nu este echivalentă cu gratuitatea ei, iar taxele trebuie să fie proporționale cu valoarea obiectului procesului sau cu alte cheltuieli de judecată disproporționate față de posibilitățile financiare ale reclamantului, în caz contrar respectivele cheltuieli pot reprezenta o descurajare în fapt a liberului acces la justiție. Anume din aceste considerente, este necesar ca să fie instituite anumite facilități prin care anumite categorii de persoane sunt scutite de plata taxelor, prevăzute situații de amânare ori eșalonare a plății acestei taxe, sau scutită de o parte din aceasta, în funcție de situația materială a persoanei fizice. Totodată, cadrul normativ admite cazuri în care instanța judecătorească, în urma analizei stării materiale, financiare a persoanei fizice/juridice și a probelor administrate, poate să dispună amânarea plății taxei de stat, sau scutirea acesteia, ceea ce constituie un mecanism de asigurare a accesului la justiție, iar modificările recent operate cu privire la taxa de stat au ca obiectiv asigurarea unui echilibru bugetar între un serviciu public calitativ și obligația cetățeanului care folosește acest serviciu (a se vedea subcapitolele 2.1 și 2.3).

6. Accesul la justiție poate fi general, egal, și efectiv, dacă statul asigură instituirea unui sistem de asistență juridică gratuită, atât în materie civilă, cât și în penală, iar prin aplicarea scutirii, amânării sau eșalonării plății taxelor de stat se asigură o garanție iminentă a unui acces liber și efectiv la justiție, întrucât se reglementează acele situații în care partea nu poate face față cheltuielilor unui proces din cauza lipsei mijloacelor materiale, or, prin aprecierea legalității și a caracterului fundamentat al cererilor de scutire sau reduce a taxelor de stat, instanța de judecată

își realizează misiunea de a asigura accesibilitatea persoanei la actul de justiție (a se vedea subcapitolul 2.3).

7. Accesul la justiție nu înseamnă accesul la toate gradele de jurisdicție și la toate căile extraordinare de atac, având prin definiție un caracter de excepție, anume pentru a asigura stabilitatea și securitatea raporturilor juridice, or, conținutul acestui drept-garanție rezidă în obligația pozitivă a statului de a asigura accesul la sistemul instanțelor judecătorești, procedura de judecată, competența și căile de atac, etc (a se vedea subcapitolele 3.1.4 și 3.3).

8. În virtutea obligațiilor sale pozitive, Statul nu trebuie să admită existența unui mecanism de imunități, care ar permite o exonerare a unor categorii de persoane de la orice formă de responsabilitate, inclusiv cea în domeniul non-penal, deoarece respectivele drepturi și privilegii ar constitui o lovitură asupra asigurării egalului acces la justiție, discreditând calitatea democrației într-un stat. Subsecvent, instituirea unor proceduri administrativ-teritoriale sau prealabile destinate, în general, să asigure soluționarea mai rapidă a unor categorii de litigii, precum și decongestionarea instanțelor sau evitarea cheltuielilor de judecată, nu constituie o măsură de limitare a accesului liber, egal și efectiv la justiție (a se vedea capitolele 2.3 și 3.1.4.).

9. Un acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil presupune că pentru a fi echitabil, procesul trebuie să se desfășoare după o procedură contradictorie, cu respectarea dreptului de apărare și a egalității armelor, iar fiecare dintre părți, să dispună de posibilități suficiente, echivalente și adecvate pentru a-și susține poziția asupra problemelor de drept și de fapt. Astfel, în lipsa asigurării garanțiilor generale explicite (publicitatea activității judiciare, operativitatea activității judiciare), generale implicite (egalitatea armelor, contradictorialitatea, motivarea hotărârilor), explicite specifice (prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat cu privire la natura acuzației, acordarea timpului și facilităților necesare pregătirii apărării, dreptul învinutului sau inculpatului de a interoga martorii din proces, dreptul la apărare, dreptul la asistența gratuită a unui interpret) și celor implicite specifice (dreptul învinutului sau inculpatului de a nu se autoincrimina), accesul *liber, egal, și efectiv la justiție* devine iluzoriu (a se vedea subcapitolele 3.1 și 3.2).

10. Impactul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului a avut ca efect o valorificarea constituțională explicită a dreptului la un proces echitabil, astfel că instanțele naționale din țările europene au posibilitatea de a aplica în primul rând Constituția, care cuprinde o dispoziție cu privire la dreptul la un proces echitabil, spre deosebire de situația din Republica Moldova unde o astfel de reglementare explicită lipsește, iar instanțele de judecată fac referire la dispozițiile Convenției Europene a Drepturilor Omului. Prin urmare, ar fi necesar și în cazul Republicii Moldova de a proclama explicit dreptul la un proces echitabil în Legea Supremă, care ar constitui un garant de sorginte constituțional, pentru a asigura o efectivitate sporită a actului

jurisdicțional în raport cu drepturile, libertățile și interesele legitime ale participanților la proces, precum și evitarea aplicării procedurii de ricoșet. Astfel, considerăm oportun consfințirea dreptul părților la un proces echitabil în cadrul aceluiași text constituțional care garantează accesul la justiție (a se vedea subcapitolul 2.2).

11. În corespundere cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului examinată în cadrul prezentului studiu, pentru a spori gradul de efectivitate a dreptului de acces la justiție în condițiile unui proces echitabil este necesar ca hotărârile pronunțate să fie suficient motivate, ceea ce ar permite instanței superioare de a verifica corespunderea hotărârii cu legea, în cazul în care acestea sunt atacate cu apel sau recurs, or, nu numai nemotivarea hotărârii, dar și motivarea insuficientă sau motivarea în termeni generali, vagi, reprezintă motiv de casare. Mai mult, motivarea unei hotărâri trebuie să fie clară și precisă, să se refere la probele administrate în cauză și să fie în concordanță cu acestea, să răspundă în fapt și în drept la toate aspectele incidente în cauză, să conducă în mod logic și convingător la soluția din dispozitiv, să cuprindă, motivele de fapt și de drept care au format convingerea instanței, precum și cele pentru care s-au înlăturat cererile/apărărilor părților (a se vedea subcapitolul 3.1.5).

Descrierea contribuțiilor personale cu sublinierea semnificației teoretice și a valorii practice a acesteia.

Contribuțiile personale constau în aprofundarea cercetării în vederea aducerii unei lumini clarificatoare privind accesul la justiție ca o garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil prin prisma garanțiilor generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție. În acest sens, s-a identificat natura juridică a dreptului de acces liber la justiție. A fost supusă unei examinări complexe condițiile de exercitare a dreptului de acces liber, egal și efectiv la justiție, fiind totodată scoase în evidență caracterele dreptului de acces la justiție. La fel, unei examinări complexe au fost supuse și principalele garanții generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție. Teza conține propuneri de privind modificare și completare atât a Legii Supreme, cât și a cadrului normativ, prin care să fie asigurat un acces efectiv la justiție a justițiabilului. În vederea justificării necesității operării unor modificări legislative, au fost aduse argumente, rezultate din practica judiciară și a opiniilor cercetătorilor științifici în domeniu.

Noutatea și originalitatea științifică este argumentată prin faptul că dreptul de acces liber la justiție, deși se întâlnește frecvent în jurisprudența CtEDO, totuși există puține lucrări științifice, care ar oferi o viziune largă asupra esenței și naturii sale juridice. Astfel, pentru prima dată a fost analizată în complex evoluția istorică și conceptuală a dreptului de acces la justiție, iar reflecțiile directe, de detaliu, au adus un suflu nou ce ține de abordarea dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional. Au fost formulate

propuneri *de lege ferenda*, unele destul de inedite, pentru remedierea dificultăților actuale în vederea garantării și asigurării respectării drepturilor fundamentale ale omului, în general, și a dreptului de acces efectiv la justiție, în special. Totodată, au fost identificate și analizate principalele garanții generale și specifice ale unui acces efectiv la justiție, fapt ce a permis justificarea ipotezei tratării accesului la justiție ca o garanție preliminară a unui proces echitabil în vederea protecției drepturilor subiective ale persoanelor. Așadar, cercetarea desfășurată și finalizată cu elaborarea tezei de doctorat este în acord cu exigențele de noutate și originalitate științifică.

Baza legală și empirică a studiului se constituie din reglementările instrumentelor internaționale în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale, a normelor constituționale, a dispozițiilor din Codul de procedură penală și Codul de procedură civilă, din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Baza științifică a cercetării este formată din lucrările publicate de savanți din Republica Moldova, România, Rusia, Franța ș.a.

Semnificația teoretică a tezei. Considerăm că rezultatele studiului vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor privind accesul la justiție ca drept - principiu fundamental, iar rezultatele cercetării pot fi utilizate în soluționarea problemelor legate, în special, de sporirea gradului de efectivitate a accesului la justiție, care trebuie să fie unul concret și efectiv, nu teoretic și iluzoriu, fără anumite limite nerezonabile, or, în cazul când sunt aplicabile efectiv garanțiile sale generale și specifice se asigură justițiabililor un acces liber, egal și efectiv la un proces echitabil.

Valoarea practică a tezei. Conceptele și concluziile formulate pot fi utilizate în vederea desfășurării unor eventuale cercetări științifice cu referire la accesul la justiție, ori contribui la clarificarea corectitudinii prevederilor corespunzătoare din Constituție, în coroborare cu prevederile procesual penale sau procesual civile. Valoarea aplicativă a lucrării constă anume în faptul că soluțiile expuse, concluziile științifice anunțate pot fi utilizate pentru perfecționarea legii fundamentale sau procesuale.

Date privind aprobarea rezultatelor. Investigațiile științifice și-au găsit reflectare în 8 (opt) publicații în reviste de specialitate din țară și de peste hotare, în rezumatele comunicărilor prezentate la conferințele științifice naționale și internaționale.

Indicarea limitelor rezultatelor obținute, cu stabilirea problemelor rămase nerezolvate rezidă în dezvoltarea și aprofundarea investigațiilor științifice privind sporirea gradului de efectivitate a accesului la justiție, care trebuie să fie unul concret și efectiv, nu teoretic și iluzoriu, fără anumite limite nerezonabile. Totodată, este important a studia experiența unor state care au avansat în domeniu, a identifica inovațiile aplicate și a prelua ceea ce poate fi util pentru

Republica Moldova, în special în procesul de armonizare a legislației cu cadrul de reglementare al UE.

În urma analizei și constatărilor realizate, considerăm că, **concluziile** vor îmbogăți doctrina juridică națională în domeniul accesului la justiție, iar **recomandările** vor contribui la dezvoltarea continuă a instituției în contextul asigurării unei justiții echitabile:

1. Modificarea art. 20 a Constituției Republicii Moldova, după cum urmează:

„Articolul 20 Accesul la justiție

(1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

(2) Nici o lege nu poate îngreuna accesul liber, egal și efectiv la justiție.

(3) Părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

(4) Hotărârile judecătorești trebuie să fie legale, suficient motivate și să se întemeieze numai pe circumstanțele constatate și probele cercetate în ședință de judecată.”

2. Modificarea art. 26 al Constituției Republicii Moldova, având următorul cuprins:

„ Articolul 26 Dreptul la apărare și asistență juridică efectivă

(1) Dreptul la apărare și asistență juridică efectivă este garantat.

(2) Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale.

(3) În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

(4) Amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepsește prin lege.”

3. Completarea Codului de procedură penală și Codului de procedură civilă cu un nou articol, având următorul cuprins:

„Dreptul la un proces echitabil

Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în termen optim și previzibil, de către o instanță independentă, imparțială și stabilită de lege. În acest scop, instanța este obligată să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a judecății”.

4. Modificarea art. 239 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30 mai 2003, având următorul cuprins:

„ Hotărîrea judecătorească

(1) În scopul confirmării respectării de către judecător a principiilor dreptului la un proces echitabil, hotărîrea judecătorească trebuie să fie legală, suficient motivată și să se întemeieze numai pe circumstanțele constatate și probele cercetate în ședință de judecată.

(2) Hotărîrea judecătorească trebuie să se redacteze într-un limbaj clar, simplu și accesibil pentru a putea fi înțeleasă, cu invocarea coerentă, consecventă și lipsită de ambiguitate a tuturor motivelor.”

5. Modificarea art. 384 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14 martie 2003 cu următorul cuprins:

„Sentința judecătorească

(1) Instanța hotărăște asupra învinuirii înaintate inculpatului prin adoptarea sentinței de condamnare, de achitare sau de încetare a procesului penal.

(2) Sentința se adoptă în numele legii.

(3) În scopul confirmării respectării de către judecător a principiilor dreptului la un proces echitabil, sentința trebuie să fie legală, întemeiată, motivată suficient, redactată într-un limbaj clar, simplu și accesibil, pentru a putea fi înțeleasă, cu invocarea coerentă, consecventă și lipsită de ambiguitate a tuturor motivelor care au stat la baza emiterii acesteia.”

(4) Instanța își întemeiază sentința numai pe circumstanțele constatate și probele care au fost cercetate în ședința de judecată.”